

ANTHONY EN ANTHONETTA KUIJL EN DE STICHTING VAN KUIJL'S FUNDATIE*

DOOR W.J. DE LEUR

In de Rotterdamsche Courant van 11 december 1813 treffen we, als laatste van een serie rouwadvertenties, de volgende annonce aan:

'Heden, des avonds ten half zeven uren, is alhier, aan benaauwdheid op de Borst en bykomend verval van kragten, overleden Mejuffrouw Anthonetta Kuyl, in den ouderdom van omtrent 78 Jaren; waarvan door deze wordt kennis gegeven door de ondergeteekenden, hare Executeuren-Testamentair.

Rotterdam

den 9 December 1813.'

Dirk Bloem

Johannes Lambert Hz.

Johannes Nozeman

Aarnout Haarsma

Met het overlijden van de in Rotterdam niet onbekende Anthonetta Kuijl kwamen die activiteiten op gang die zouden leiden tot de realisering van de Stichting Kuijl's Fundatie.

Gezien het andere nieuws dat we in de Rotterdamsche Courant van bovenvermelde datum vinden is het echter zeer de vraag of het overlijden van mejuffrouw Kuijl voor veel Rotterdammers onderwerp van gesprek zal zijn geweest. Immers, er waren zaken gaande van internationaal belang, waarin ook Rotterdam een, zij het bescheiden, rol speelde. Het waren de dagen van de grote omwenteling. Niet langer waren er Franse bezetters in de stad. Niet langer zou de koopmansstad hoeven te zuchten onder de wurgende handelsbesperkingen van Napoleons ambtenaren.

Op de voorpagina van dezelfde Rotterdamsche Courant stond afgedrukt een publicatie van: 'Willem Frederik, bij de gratie Gods, prince van Oranje en Nassau, Souverein Vorst der Vereenigde Nederlanden, enz. enz. enz.,

* Lezing gehouden voor de Regenten en Beschermheren van Kuijl's Fundatie op 2 juni 1982.

Alle die deze zullen zien of hooren lezen, Salut: Gy hebt my geroepen, landgenoten! om de door u zoo roemryk begonnen taak te voleindigen; ik heb de handhaving der onafhangelijkheid, welke uwe moed hersteld heeft, op my genomen, en, nog eens belove ik het u, geene moeite, geene zorg, geene opoffering zal my te groot zyn, om u te toonen hoe zeer ik het volk beminne, van welks liefde ik zulke roerende blyken ontvangen heb en nog dagelyks ontvang.

Maar wat is dan het eerste wat my te doen staat, wat anders dan de geheele verdryving der Franschen van een grondgebied, hetwelk zy zoo lang door hunne onderdrukkinge geteisterd hebben. Nog is een deel des vaderlands een prooi der vyanden. Te wapen dan, Nederlanders! te wapen, om de weerloze slagtoffers te wreken, die onder het moordend zwaard dezer rovers gevallen zyn; te wapen, om uwe vrouwen, uwe kinders en uwe bezittingen tegen alle mogelyke terugkeering dezer plunderende moordenaars voor altyd te waarborgen'.

Voor wat Rotterdam betreft liet onze toekomstige Koning Willem I het niet bij dit indrukwekkend stukje retoriek. Hij nam zelfs de moeite om, nog maar net in ons land, naar Rotterdam te komen.

Zo kon het dus gebeuren dat, terwijl Anthonetta Kuijl op sterven lag in haar fraaie huis aan de Nieuwehaven, de stad werd versierd met guirlandes, bloemen en erepoorten. Het is niet onwaarschijnlijk dat Anthonetta nog het gejuich heeft gehoord van de duizendkoppige menigte, die was samengestroomd om hun Souverein Vorst en Heer te begroeten. De route die de stoet zou volgen liep namelijk vlak langs haar huis.

Over deze feestelijkheden lezen we:

'Een Eerewagt te paard, in het dorp Overschie opgerigt, wagtte Zijne Hoogheid op aan de Zweth en begeleidde Hoogstdezelfden tot door Overschie, alwaar de Souverein de hulde des volks ontving, en nu de begeleiding werd overgenomen door de Rotterdamsche eerewagt, bestaande uit eenige welopgezeten, meest van de aanzienlykste lieden, eenvoudig, maar uniform gekleed, en geleid door den heer Groeninx van Zoelen van Ridderkerk.

De Vorst, omtrent den middag genaderd zynde tot aan de Heulbrug, werd door Heer Burgemeester Van Hogendorp gecomplimenteerd en de sleutels der stad aangeboden.

Hier stapte Zijne Hoogheid, met dezelfs tweeden zoon, welke Prins, nu 17 jaren oud, onverwagt uit Berlyn in Den Haag was

aangekomen, in een open rytuig, met vier paarden bespannen, en reed naar 's Lands Werf, door eene fraaye eerepoort'.

(Een erepoort trouwens die vervaardigd was door de heer Dunlop, Meestertimmerman, en door Anthonetta met name genoemd in haar testament als zijnde de Timmerman die mee zou moeten werken aan de bouw van Kuijl's Fundatie.)

Het valt te betwijfelen of Anthonetta nog enige vreugde heeft kunnen putten uit deze dag. Voor de door haar zo innig gewenste realisering van de Fundatie had zij immers alle medewerking gekregen van de Franse overheid. Zou ook het nieuwe bewind zo welwillend staan ten opzichte van haar plannen? Een antwoord op die vraag zou ze niet meer krijgen. Terwijl de stad zich opmaakte om te genieten van de illuminatie die om 7 uur een aanvang zou nemen, stierf Anthonetta Kuijl, waarschijnlijk ter zijde gestaan door haar trouwe dienstbode Aaltje van Heeteren, maar verder zonder enige naaste familie.

Tot zover berust dit verhaal slechts op één enkele bron, de al eerder genoemde Rotterdamsche Courant van 11 december 1813. Met een weinig hineininterpretieren mijnerzijds heb ik getracht een vluchtig tijdsbeeld te schetsen van de sterfdag van de stichtster dezer fundatie.

De opdracht die ik mij voor dit artikel had gesteld was echter wat breder. Ik wilde proberen om, aan de hand van de in 1981 gereed gekomen inventaris van het archief van Kuijl's Fundatie en met behulp van de in het Gemeentearchief aanwezige bronnen, een beeld te schetsen van de Stichters der Fundatie. Stichters inderdaad, want mijns inziens komt Anthonetta's broer, Anthony, evenveel eer toe. Het plan daartoe was al tien jaar voor Anthonetta's overlijden vastgesteld in een gezamenlijk testament ¹).

Het vervolg van mijn betoog zal dan ook twee hoofdpersonen kennen: Anthony en Anthonetta Kuijl. De eerlijkheid gebiedt mij te zeggen dat de betrokkenheid van Anthony mij niet onwelgevallig was. Zonder de rol die de dames in de 18e eeuw speelden ook maar enigszins te willen onderschatten, moet toch gezegd dat van de activiteiten die de heren in die eeuw, en nog vele jaren daarna, hebben ontplooid, aanzienlijk meer is vastgelegd. Van de weinige gegevens die ik überhaupt over broer en zus Kuijl heb kunnen ontdekken, heeft het merendeel dan ook betrekking op Anthony.

Laten we nu allereerst de familierelaties van Anthony en Antho-

netta eens nader bekijken. Vader van hen beiden is Adriaan Kuijl, afkomstig uit Steenberg. Een Brabander dus, evenals de grootvader, Anthony Kuijl Sr. Het is mij bekend dat er in de omgeving van Steenberg meer familie van vaders zijde woonachtig was, doch verder onderzoek in die richting heb ik niet gedaan. Ten tijde van zijn huwelijk in 1735 met Cornelia Soetens, woonde Adriaan nog aan de Vissersdijk te Steenberg, doch na het huwelijk vestigt het jonge paar zich in Rotterdam aan de Nieuwehaven, tegenover het Engelse veer. Dit betekent dat het echtpaar bepaald niet onbemiddeld is. De Nieuwehaven is immers zeker niet de plaats waar de armen en bedeeden hun onderdak zoeken. Ik heb de indruk, gezien de diverse legaten die Cornelia, zelf afkomstig van de Botersloot, een aantal malen toebedeeld krijgt, dat zij de meest kapitaalkrachtige van hen beiden is ²⁾).

Al heel snel, op 20 mei 1736 wordt het eerste kind geboren. Het is een dochter: Anthonetta. Bij de doop zijn de grootouders van vaders zijde als getuigen aanwezig: de al eerder genoemde Anthony Kuijl Sr en zijn vrouw Anthonetta van Eekelen. In tegenstelling tot datgene wat nog onbekend is over broer en zus Kuijl, weten we nu tenminste één ding vrijwel zeker: naar wie ze vernoemd zijn.

Ruim twee jaar later, op 14 oktober 1738, wordt Abraham geboren, waarna Dirck Soetens, de broer van Cornelia, bij de doop als getuige optreedt. Drie jaar daarna, op 17 september 1741, aanschouwt tenslotte Anthony het levenslicht. Z'n zusje Anthonetta is dan 5 jaar oud. Ze krijgt in haar broertje, zonder dat te beseffen, een trouwe levensgezel voor de komende 70 jaar. Tot 1811, het jaar waarin Anthony overlijdt, blijven ze immers bij elkaar in hun geboortehuis aan de Nieuwehaven. Adriaan Kuijl en zijn vrouw Cornelia zullen zich, in een tijd van ongelooflijke kindersterfte onder arm en rijk, wel gelukkig hebben geprezen dat het drietal voorspoedig opgroeide. Dat ze het beste met hun kinderen voor hadden, blijkt ook uit de notariële akte die ze al voor hun huwelijk hadden laten opmaken ³⁾. Bruid en Bruidegom beloven elkaar daarbij dat ze bij overlijden van één van hen de eventuele kinderen tenminste tot hun 25e jaar zullen onderhouden. Daarnaast nemen ze de verplichting op zich om 'hen te doen laten leren en instrueren om bequaam te zyn de cost te kunnen winnen'.

Tegelijk wordt ook vastgelegd een testament op de langstlevende ⁴⁾. Al deze bepalingen moeten helaas wel heel snel hun dienst bewijzen, want al na zeven jaar huwelijk, op 7 december 1742, overlijdt Adriaan Kuijl. Hij wordt begraven in een eigen

kelder in de Grote Kerk. Op dat moment was Anthony een peuter van net 1½, Anthonetta was bijna 7 jaar.

Lang blijven ze gelukkig niet alleen. Bijna onmiddellijk besluit grootvader Kuijl, die inmiddels weduwnaar was geworden, naar Rotterdam te komen. In een notariële akte van 7 mei 1843 kunnen we dan ook lezen dat hij, Anthony Kuijl Sr, 'ter occasie van het opbreken zyner huyshoudinge te Steenberg, een groot gedeelte ziner meubilen en inboel had verkogt ende het weijnige, 't gene hij daarvan overgehouden heeft, alhier had gebragt en overgegeven aan zyne schoondochter Cornelia Soetens' ⁵).

Verder verklaarde hij testateur '(in consideratie van het goud en zilverwerk 't welk door zyne overlede huysvrouw zaliger in hare laatste ziekte mondeling is gelegateerd aan hare kleindochter Anthonetta Kuijl en het welk dienvolgens na de dood van dezelve zijn huysvrouw, door hem testateur aan de ouders van het voornoemde kind is overhandigd) by dezen te prelegateren en vooruyt te maken' aan de beide zoontjes van 'zijne voornoemde schoondochter, met namen Abraham en Anthony Kuijl, alle goud- en zilverwerk tot zyn testateurs lyf behoorende'.

De komst van haar schoonvader belet Cornelia niet om voor haar kinderen een aantal voogden aan te stellen. Ze kiest daarbij voor Dirck Soetens, haar ongetrouwde broer, en getuige bij de doop van Abraham, voor Leendert Verdonk haar neef, getuige bij de doop van Anthony, en voor Frederik Willem Terhorst, 'haren goeden vriend'. Alle drie deze mannen waren kooplieden te Rotterdam ⁶).

Deze maatregelen stellen Cornelia in staat haar huishouding aan de Nieuwehaven voort te zetten. Bovendien erft ze, in 1745, nog een behoorlijk kapitaal van een familielid uit Den Haag ⁷).

Het jaar daarop, op 5 februari 1746, sterft grootvader Kuijl. Opnieuw zijn Cornelia en haar drie kinderen alleen. Doch niet voor lang. Haar overleden echtgenoot Adriaan was bij zijn leven koopman in verfwaren en één van zijn relaties, Dirk Scheurwater, eveneens koopman in verfwaren, is blijkbaar contact blijven houden met Cornelia. Zij zal z'n steun goed hebben kunnen gebruiken, want eveneens in 1746 sterft haar enige broer, Dirck Soetens; één van de drie door haar aangestelde voogden. Cornelia is enig erfgename.

Dirk Scheurwater, oudste zoon van Jacob Scheurwater en Magdalena Sara van Schie, is in 1718 geboren in de Hoogstraat. Als hij in 1746 Cornelia Soetens ten huwelijk vraagt is hij, 28 jaar oud, een succesvol zakenman.

Bij het huwelijk, dat op 29 maart 1746 wordt gesloten, houden

Anthonetta, Abraham en Anthony hun eigen achternaam. Er breekt na alle bewogen gebeurtenissen, een periode van rust aan voor Cornelia en haar drie jonge kinderen. Alles wijst er op dat Dirk Scheurwater een uitstekend echtgenoot en stiefvader is. Uit aantekeningen, gemaakt door Anthony en Anthonetta aan het eind van hun leven, blijkt een diep respect en een innige dankbaarheid voor alles wat hij voor hen gedaan heeft ⁸⁾.

Veertien jaar lang blijft het gezin intact. Dan echter, in 1760, trouwt Abraham, de oudste zoon. De bruid is Maria Chalane Reijnvaan. Ze is afkomstig uit Middelburg en is de dochter van de baljuw van West Capelle ⁹⁾.

Het jonge paar vestigt zich, na een huwelijk in de Engels Presbyteriaanse kerk, in de Prinsestraat. Ongetwijfeld tot hun teleurstelling blijft het huwelijk kinderloos. In 1776 sterft Abraham, zijn weduwe gaat terug naar Zeeland, waar ze de rest van haar leven, zonder te hertrouwen, doorbrengt ¹⁰⁾.

In dat jaar is Cornelia al weer dertig jaar getrouwd met Dirk Scheurwater en nog steeds wonen Anthonetta, dan 40 jaar oud, en Anthony 35 jaar oud, in hetzelfde huis als hun ouders, aan de Nieuwehaven. Het heeft geen zin hier te speculeren over de vraag waarom Anthony en Anthonetta nooit getrouwd zijn. Ze moeten, zeker in een tijd waarin een verstandshuwelijk een geaccepteerde zaak was, toch een aantrekkelijke partij zijn geweest.

Ze blijven echter bij elkaar en als in 1783 Cornelia Soetens, op 75-jarige leeftijd overlijdt, beloven Dirk Scheurwater, Anthony en Anthonetta dat ze elkaar zullen blijven steunen als één van hen mocht komen te overlijden ¹¹⁾.

Laten we dit drietal eens nader bekijken.

In 1761 was Anthony, net 20 jaar oud, werkzaam bij de zakenman John Arnall, die, als we op z'n naam afgaan, waarschijnlijk één van de vele Engelse kooplieden was, die in die jaren in Rotterdam gevestigd waren ¹²⁾. Niet voor niets sprak men over Rotterdam ook wel als 'Little London'.

Anthony geniet het volste vertrouwen van de heer Arnall, want als deze naar het buitenland vertrekt, verklaart hij: 'te constitueren en machtig te maken zijnen comptoirbediende Anthony Kuijl om in zijn afwezigheid zijn persoon te representeren' ¹³⁾.

Of Anthony goede zaken heeft kunnen doen voor zijn patroon weet ik niet. Als dit al zo is, dan heeft dit toch niet kunnen voorkomen dat de heer John Arnall in 1768 failliet gaat. Het faillissement wordt afgewikkeld door Dirk Scheurwater, die daarbij

optreedt als curator ¹⁴).

Zoals gezegd, Engeland speelde een grote rol in de Rotterdamse handelsbetrekkingen. In 1762, als Anthony medefirmant in de handel van zijn stiefvader is geworden, vinden we dan ook een notariële akte met de volgende aanhef:

‘Know all men by these presents that we Dirk Scheurwater and Anthony Kuijl of this city of Rotterdam in the province of Holland, merchants and copartners under the name and firm of Dirk Scheurwater and Sun, have made, ordained, constituted and appointed and by these present do make, ordain, constitute and appoint Mess.r Peter Stapel, Edward Coxe and Daniel Meilan, all of London, merchants, our true and lawfull attorneys’ ¹⁵).

Zo komt Anthony uiteindelijk, net als z’n echte vader Adriaan, toch in de verhandel terecht.

Eveneens al op jeugdige leeftijd is Anthony actief op het gebied van de armenzorg. In 1766 vinden we hem als diaken van de Engels Presbyteriaanse kerk, een genootschap waar in ieder geval ook z’n broer Abraham toe behoorde ¹⁶). Het is een wat vreemde zaak dat zij voor deze engelstalige kerk hadden gekozen. Wellicht speelden de vele zakelijke belangen hier nog een rol. Terzijde zij opgemerkt dat St. Mary’s Church, zoals de Engelse Kerk in Rotterdam heette, in 1870 is opgegaan in de Schotse Kerk welke thans staat aan de Schiedamse Vest.

Uit de aantekeningen van Anthony blijkt op geen enkele wijze dat zijn zuster hem wel eens begeleidde naar de Engelse Kerk. Wel kende zij de voorzitter van de kerkeraad van deze kerk, dominee Greaves, zeer goed. Zijn weduwe werd in Anthonetta’s testament niet vergeten.

Bij mijn speurtocht in het notarieel archief op zoek naar interessante gegevens over broer en zus Kuijl had ik al vele tientallen zakelijke transacties doorgeworsteld, toen ik plotseling stuitte op een akte uit 1770 met een geheel andere inhoud ¹⁷). De activiteiten welke in deze akte Anthony worden aangewreven, zullen ongetwijfeld door zijn huisgenoten minder zijn toegejuicht dan zijn eerste schreden op het zakelijk en kerkelijk pad. Ik vond de akte voldoende interessant om hem grotendeels te transcriberen.

‘Op den 9 en juny 1770 compareerden voor mij, Adam Schadee, notaris publyk te Rotterdam en voor de nagenoemde getuigen de heer Anthony Kuijl, koopman alhier, meerderjarig

en ongehuwd ter eenre en Maritje van Ee, weduwe van Ary van den Raad, woonachtig in de St. Crispijn of Broederslaan even buyten dese Stad, als moeder en voogdesse over haere minderjarige dochter Adriana van den Raad en deselve Adriana van den Raad in dese met haere voornoemde Moeder en voogdesse geassisteerd, die haar authoriseerd tot het mede passeeren dezes ter anderen zyde, te kennen gevende, dat de comparante Adriana van den Raad onlangs van een zoon in de kraam bevallen zynde, en den comparant ter eenre niet kunnende of willende ontkennen met haer vleeschelyk te hebben geconverseerd; zij comparanten zoo ter eenre als anderen zyde, wel genegen waren alle actien en pretentien, die de comparanten ten anderen zyde wegens defloratie van de comparante Adriana van den Raad, als mede wegens kraemkosten en Allimentatie van 't voorseyde kind zouden vermeenen te hebben, in der minne te vereffenen.

Des verklaarden zij comparanten, zoo ter eenre als anderen zyde, met elkander te zyn geaccordeert en overeengekomen, zoo als zy zyn doende by deze.

Dat den Comparant ter Eenre voor de voorseyde defloratie, kraemkosten en alimentatie van het voorsyde kind, aan de comparanten ter anderen zyde op 't passeeren dezes zal betalen, eens af, de somme van 700 caroli guldens. Als mede dat hy comparant ter eenre nog voor en in plaetse van de comparanten ter anderen zyde zal voldoen en betalen aan de heer Hermanus Besoet, medicinae Doctor en vroedmeester binnen dese stad, zoodanigen somme als denselve wegens gedane visitatien en medicynen aan de comparante Adriana van den Raad en geleverd heeft'.

De akte volgt dan met een verklaring van Adriana dat zij afstand doet van alle verdere rechten.

De akte is ondertekend door de moeder van Adriana, Maritje van Ee, Adriana zelf en door Anthony Kuijl.

Maritje van Ee zet een bibberig kruisje, waaromheen de notaris noteert: 'Dit merk stelde de comparante Maritje van Ee'. Adriana zelf kan schrijven, doch is blijkbaar zo zenuwachtig dat ze haar naam slechts in grote bibberletters kan neerkrassen. Ook Anthony is niet helemaal zichzelf. In plaats van het zelfbewuste en zwierige Anthony Kuijl dat we onder alle andere akten vinden, zien we hier een bescheiden, in de marge gekrabbeld A. Kuijl staan.

Van deze zoon van Anthony Kuijl is in de archieven niets meer te

ontdekken. Noch in de doop-, noch in de overlijdensboeken vinden we hem terug. Misschien is het kind niet gedoopt en kort daarop overleden. Wellicht ook heeft de moeder er afstand van gedaan. We vinden Adriana van den Raad, die ten tijde van de bevalling nog geen 18 jaar oud was, in een notariële akte van veel later datum nog eens terug ¹⁸). Ze was toen nog ongehuwd en hoe het verder met deze dochter van een tuindersknecht gelopen is, valt moeilijk meer te achterhalen.

Toch valt in deze affaire het gulle karakter, dat bij Anthony vooral op latere leeftijd zo duidelijk naar voren komt, al te onderkennen. Is het namelijk in die tijd gebruikelijk dat alleen geld wordt uitgekeerd op voorwaarde dat het kind blijft leven, Anthony maakt ten aanzien daarvan geen enkel voorbehoud en overhandigt het geld bij het passeren der akte.

Enige jaren later treffen we Anthony aan in een rol waarmee meer eer viel in te leggen. Namelijk bij de Schutterij. In de Bronnen-uitgave 'De Regeering van Rotterdam' vinden we hem in 1772 als Vendrig en van 1773-1775 als luitenant ¹⁹). Dit gegeven is niet geheel van belang ontbloot; het kan ons wat leren over de positie die Anthony in die woelige jaren voor de Franse bezetting innam. In die tijd, het is bekend, stonden in ons land twee partijen lijnrecht tegenover elkaar. Enerzijds waren er de Fransgezinden, bestaande uit een intellectuele burgerklasse en de onderlaag der regenten. Anderzijds kende men de Engelsgezinden, bestaande uit de grote volksmassa en de bovenlaag der regenten. In de jaren tot 1795 zouden deze twee partijen zich ontwikkelen tot Prinsgezinden (pro Engeland en pro Oranje) en Patriotten (pro-Frans). De patriotten werden sterk beïnvloed door de ideeën der Verlichting, zoals die door een aantal Franse filosofen werden uitgedragen.

Nu kan ik mij niet aan de indruk onttrekken dat, gezien de sfeer die hun testament uitademt, Anthony en Anthonetta tot het verlichte deel van ons volk behoorden. Wellicht hebben zij dan ook tot de groep van patriotten behoord. Wat daar tegen pleit zijn de nauwe banden die Anthony met de Engelse Kerk had. Toch heb ik een aantal aanwijzingen gevonden die mij sterkten in mijn overtuiging dat Anthony, diep in z'n hart, een patriot was. Zo is er allereerst de al genoemde Schutterij, die zou uitgroeien tot een centrum van patriottische activiteiten. Bovendien vond ik, in wat in archivalische termen een kalender heet, een kleine aantekening gekrabbeld, d.d. 22 april 1786: 'Heden de alliantie met Vrankrijk gevierd' ²⁰).

Tenslotte vond ik de naam van Anthony Kuijl in een deel uit het Oud Stadsarchief uit 1803 ²¹). Degenen die niet geheel onwelwillend stonden t.o.v. de Franse bezetter konden in dit register tekenen onder de tekst: 'Wij ondergetekenden, beloven trouw aan de constitutie en onderwerping aan de wet'.

Graag had ik de naam ook ontdekt in de verklaring van afkeer uit 1798. Dat was een nog veel duidelijker aanwijzing geweest. Dat is niet gelukt, alhoewel niet uitgesloten is dat ik over Anthony's handtekening heb heengekeken. Men gelieve daarbij te bedenken dat deze registers vele duizenden namen bevatten, die geen enkele rangschikking hebben. Ik hoop hiermee te hebben aangetoond dat mijn denkbeelden over de ideeën die Anthony en Anthonetta Kuijl aanhingen, niet geheel en al uit de lucht zijn gegrepen.

Het is hier misschien ook het moment om wat verder in te gaan op de sociale positie die het drietal dat samen woonde aan de Nieuwehaven innam. Duidelijk wordt wel dat zij niet behoren tot de zeer invloedrijke burgerij of regentenstand. Behalve als luitenant in de Schutterij komen we Anthony nergens tegen. Dirk Scheurwater maakt in 1762 deel uit van het College van Vredemakers ²²). Hierin werden uitspraken gedaan inzake kleine geschillen en de sociale status die men hieraan kon ontleen was recht evenredig aan het belang van de zaken die er behandeld werden.

De grote welstand waarin de drie leefden, was blijkbaar niet voldoende om hen toegang te verlenen tot de diverse bestuurscolleges die de stad telde. Wellicht ook ambieerden zij dergelijke functies niet. Uit het uiterst summiere dagboek dat Anthony Kuijl een paar jaar heeft bijgehouden, krijgt men de indruk dat hij best tevreden was met z'n bestaan ²³). Hij genoot zeer zeker van de kleine genoegens die het leven te bieden heeft, zoals ook valt af te leiden uit de vele rekeningen voor wijn, sigaren en kleding die ik in zijn archief heb gevonden.

Om een indruk te geven van de wijze waarop hij z'n dagen doorbracht, wil ik een aantal notities uit z'n kalender en dagboek voorleggen. Te beginnen met 1783. Het jaar waarin Cornelia Soetens, hun moeder, overleed, zodat ze nog met zijn drieën over waren:

'1783 6 november Aan de Sweth geweest met vader en zuster, weder zeer mooy.

11 november 4 goudvisjes van de heeren Schouten present gekregen.

- 2e kerstdag Met de narreslede na de schuur, 's morgens door de sneeuw gereden, was volmaakt. Na de middag en 's nachts heeft er so important veel bygesneeuwd, so dat wy dezen dag 's morgens en 's middags na den Sweth zyn gereden en is so volmaakt als wy kunnen wensen.
- 1784 8 januari Op schaatsen over de Maas naar Krimpen. Voor het Hoogt staan meer als 30 paarden en onnoemelyke mensen op de Maas'.

Het is echter niet alles pret wat de winter brengt, want op 3 januari 1789 tekent hij klagelijk aan: 'Alles bevriest, zelfs het bier'.

In de zomer leeft hij zich helemaal uit in z'n grote hobby: de paarden. Hij maakt veel tochtjes, hoofdzakelijk alleen, en rijdt soms wel helemaal naar Papendrecht. Dat alleen zijn komt ook een beetje naar voren uit de aantekeningen die hij maakt als hij terugkomt van z'n zondagse bezoek aan de Sociëteit. Zo kan hij bijvoorbeeld noteren: 'Uyt de Sociëteit tot Erasmus 530 treden. Vandaar tot notaris Nozeman 300 treden. Tot Bloem 300 treden enz. enz.'.

In al deze notities speelt het werk een ondergeschikte rol. Zo nu en dan verkoopt hij wat vaten loodwit, doch het gros van zijn zakelijke beslommeringen is waarschijnlijk door zijn klerken afgehandeld.

Vrij uitgebreid maakt hij melding van z'n gezondheid. Die laat blijkbaar nogal eens te wensen over. Zo klaagt hij vrij vaak over z'n been en over 'reumatique pijnen die hem violente tandpijn bezorgen'.

In de zomer van 1791 wordt hij ernstig ziek. Hij moet met hoge koorts wekenlang het bed houden en zijn arts, medicinae doctor Roupe, komt twee, soms zelfs drie maal per dag langs.

Op 26 augustus probeert men de koorts te drukken met Kina en zowaar, drie dagen later eet hij al een half hoen, dat hem 'extraordinaris' smaakt. Misschien is hij daarna wel wat erg snel van stapel gelopen, want op 11 september klaagt hij dat hij 'niet aan den afgang kan komen en de pillen niet willen werken'. Die avond moet er worden geklisteerd. Ook dat brengt blijkbaar weinig verlichting, want de andere dag klaagt hij nog steeds, zodat hij besluit het buiten aan de Schiekade, waar ze steeds hun zomers doorbrengen, te verlaten en naar huis te gaan.

Daar probeert hij nog allerlei andere middelen, zodat hij op 22 september klaagt: 'Nu ga ik wederom te veel af, doch de doctor zegt dat het koude is'. Eindelijk op 15 oktober rekt hij zich door Gods gunst hersteld en een week later eet hij weer met smaak z'n eerste stukje rundvlees.

De gezondheid van Anthonetta laat pas op het eind van haar leven te wensen over. Zo vinden we in 1811 gepeperde rekeningen van haar dokter als die dan jaarlijks vele honderden visitatiën in rekening brengt ²⁴).

Over de gezondheid van Dirk Scheurwater heb ik u niets te melden. Uit het feit dat hij ruim 84 jaar is geworden mogen we misschien wel afleiden dat hij niet mocht klagen. Hij overlijdt in 1803 en in de *Rotterdamsche Courant* van 30 april van datzelfde jaar vinden we een kleine annonce:

‘Heden is alhier, in den ouderdom van ruim 84 jaren, overleden de heer Dirk Scheurwater’.

De rouwadvertentie is niet ondertekend, noch valt er enige emotie af te leiden uit de tekst. Dat is bevreemdend, omdat juist in die tijd, waarin Romantiek en Verlichting om voorrang streden, de rouwadvertenties vol van emoties waren. Ook waren ze vrijwel altijd ondertekend. Deze handelwijze is wat contrasterend met de aantekening die Anthony op 27 maart 1796 maakt: ‘Vandaag een grote dag voor ons, van dank en erkentnisse synde het 50 jaar dat wij vader gesegd hebben’.

Ook vond ik bij de inventarisatiewerkzaamheden nog een losse notitie, waarin Anthony z'n stiefvader f 1000,- wil nalaten ‘uyt erkentnisse van so menigvuldige weldaden en goedheden van hem ontvangen en dewelke nooit uyt mijn gedachten sullen gaan’ ²⁵).

Hoe het ook zij, na het overlijden van Dirk Scheurwater erft Anthonetta f 50.000,- en een ‘goud repetitiehologie, hetwelk is gemaakt door Cornelis Uijtterweer en genummerd 320’. Aan zijn behuwdzoon legateert hij ‘eene somme van f 20.000,- alsmede zoo denzelven zulks verkiest, al zyn heer testateurs paarden, rytuigen en tuigen’ ²⁶).

Na het overlijden van hun stiefvader besluiten Anthony en Anthonetta dat het ook voor hen tijd wordt een testament op te laten maken ²⁷).

Met nadruk wil ik er op wijzen dat reeds hierin het volledige plan van de Fundatie, zoals dat later in het testament van Anthonetta uit 1812 wordt gevonden, staat omschreven. Het heeft dezelfde doelstelling en beperkingen en we mogen dus zeker stellen dat Anthony even veel eer toe komt als zijn zuster.

Ik zou nog even willen ingaan op een detail, dit naar aanleiding van een opmerking in het gedenkboekje van Kuijl's Fundatie, waarin wordt gesproken van een kleine menselijke ijdelheid die men Anthonetta zou moeten gunnen ²⁸). Dit in verband met de uitdruk-

kelijke wens dat er een inscriptie in de voorgevel zou moeten worden aangebracht met de naam Kuijl erin, 'om zo altoos van de herkomst te doen blyken'.

Het is mijns inziens echter de vraag of we deze ijdelheid Anthonetta in de schoenen moeten schuiven. In het gezamenlijk testament van 1803 vinden we namelijk een passage die alleen betrekking heeft op de nalatenschap van Anthony Kuijl en welke luidt als volgt:

'en tenslotte aan zo vele personen als hy testateur op eene lyst zal vermelden een present, 't zy van een snuifdoos, horlogie, horlogieketting of ander deftig stuk, zulks tot een gedagtenis van zyn testateurs aanwezen en van verkeerig en ommegang welke hy testateur met de zelve personen zal hebben gehad en op ieder van welk present ten blyke van de herkomst en de gelegenheid by welke 't zelve aan de bedoelde personen zal worden gegeven, zal moeten worden ingesneden, deze of diergelyke woorden: "Van wylen Anthony Kuijl, ter gedagtenis voor van zyn aanwezen en overlyden".'

Een dergelijke wens uit Anthonetta nergens en wellicht moeten we, als er sprake is van een zekere ijdelheid, deze zoeken bij haar broer.

Een ijdelheid echter die we hem graag vergeven als we zien hoe hij telkens toch weer pogingen doet om z'n minder bedeelde medemens te helpen. Hij schenkt bedragen aan allerlei instellingen, laat in koude winters grote hoeveelheden turf bezorgen en zelfs zorgt hij ervoor dat zijn personeel jaarlijks tientallen lessen krijgt van een huisonderwijzer. Vooral dit laatste tekent hem toch wel als een persoon met verlichte ideeën. In 1811 helpt hij zijn trouwe bediende Hendrik Oudenhoven uit de nood ²⁹). Napoleon had dringend soldaten nodig voor zijn veldtocht naar Rusland en ook Anthony's lijfknecht valt in de oproep van 3000 Conscrits. Hij weet echter een plaatsvervanger te vinden in Gerrit Winkelman, die hem voor f 500,- wil vervangen. Het staat er niet met zoveel woorden bij, maar het is zeer waarschijnlijk dat dit grote bedrag wordt gechonken door Anthony Kuijl. We mogen aannemen dat Gerrit Winkelman deze transactie nog wel diep heeft betreurd, want van de vele duizenden Hollandse soldaten die meegesleurd werden in Napoleons tocht naar Rusland keerden er slechts enkelen terug. Voor Anthony zal dit wel één van z'n laatste goede daden zijn geweest. Hij overlijdt op 28 december 1811. Nog net kon de rouwadvertentie in een Rotterdamse Courant worden opgenomen. De Franse overheid

had namelijk bepaald dat er slechts één dagblad mocht zijn in ieder departement en de Rotterdamsche Courant van 31 december, waarin de rouwadvertentie stond afgedrukt, was dan ook voor bijna twee jaar de laatste. De rouwadvertentie wordt ook nog een paar maal geplaatst in het blad dat de Rotterdamsche Courant opvolgt: 'Advertentiën, aankondigingen en berigten van Rotterdam'. De advertentie luidt dan als volgt:

'ce soir, environ dix heures, mon cher et unique Frère, le sieur Kuijl, décéda à l'âge de 70 ans, très subitement à la suite d'une attaque d'apoplexie.'

Daar het mij bij het lezen van dit bericht nog niet onmiddellijk duidelijk werd waaraan Anthony Kuijl nu precies was overleden, prees ik mij gelukkig de Hollandse vertaling ernaast afgedrukt aan te treffen. Ik wil hem u ook niet onthouden!

'Hedenavond omstreeks 10 uren, is mijn waarde en enige broeder, de heer Anthony Kuijl, in de ouderdom van ruim 70 jaren, aan een toeval van beroerte zeer subiet overleden'.

Anthonetta Kuijl

Dan zijn we dus nu aangekomen op het moment in de geschiedenis dat Anthonetta Kuijl de enig overgebleven bewoonster is in het pand aan de Nieuwehaven. Vanuit dat huis heeft zij ten grave zien dragen haar vader, haar grootvader, haar moeder, haar stiefvader en haar broer. In de loop der jaren moet het steeds stiller zijn geworden in dat statige pand met z'n ontvangstzaal, z'n salons en z'n vele andere kamers. Het is eenzaam rondom Anthonetta, maar het is een eenzaamheid die haar tevens de gelegenheid biedt te laten zien wat ze waard is. Overduidelijk is dat ze, na het overlijden van haar broer, nog maar één doel voor ogen heeft: de realisering van de Fundatie. Allereerst wil ze nu weten of de Franse overheid bereid is toestemming te verlenen voor haar plan. Op 8 juli 1812 krijgt ze daarover uitsluitel. Baron van Zuylen van Nijevelt, onderprefect van het Arrondissement Rotterdam, deelt haar namens de prefect mede, dat de Franse autoriteiten de realisering van de Fundatie niet in de weg zullen staan ³⁰). Dan komt er een, op het eerste gezicht wat vreemd plan bij haar op. Ze wil dat er nog tijdens haar leven een begin wordt gemaakt met de bouw van de Fundatie. Opnieuw komt er een briefwisseling op gang met het Franse bestuur ³¹). Anthonetta weet de prefect te bewegen om haar plan te verdedigen bij de hoogste overheid. Het definitieve antwoord komt snel. De welluidende aanhef ervan volgt hier:

‘Aamsterdam, le sixième novembre 1812. Le Baron d’empire, l’un des commandants de la legion d’honneur, maitre des requetes. Intendant de l’interieur en Hollande à Monsieur le Préfet du département des Bouches de la Meuse’.

Na deze fraaie titels volgt dan het negatieve antwoord. Immers, zo stelt Rijksbaron d’Alphonse, de aard van een testament brengt mede dat het volstrekt onbekend blijft, totdat het op een wettige wijze is geopend.

Anthonetta moet zich bij dit besluit neerleggen, alhoewel ze heel goed weet dat de strekking van haar testament in het geheel niet zo onbekend is. Zo krijgt ze in september 1812 een smeekbrief van Benjamin Arrenberg waaruit blijkt dat men op de hoogte is van haar plannen ³²).

Arrenberg schrijft o.a.: ‘Ik weet uit gezegden van uw broer en uit andere omstandigheden dat Uwe Edele het plan heeft om uwe schatten te besteden om arme behoeftige mensen gelukkig te maken. God almachtig zegene Uw voornemen, geniet hier op aarde nog lang de strelende gewaarwordingen van Uwe weldadigheid en dat Uwe daden Gode welbehaaglyk mogen zyn. Maar degenen die in Uw gesticht genot zullen trekken van Uwe goedheden, zullen slechts Uwe nagedagtenis kunnen zegenen’.

Deze laatste opmerking zal Anthonetta wel als onplezierig hebben ervaren, gezien haar pogingen om nog bij haar leven de Fundatie te realiseren.

Arrenberg vervolgt zijn romantisch proza met te stellen dat hij haar nú wel vast wil prijzen als ze hem zijn schuld maar kwijtscheldt. Een schriftelijk antwoord krijgt Arrenberg niet meer. Als hij, jaren later, nog met de Regenten over z’n schuld aan het bakkeleien is, beroept hij zich op mondelinge toezeggingen van mejuffrouw Kuijl ³³).

Anthonetta zelf zal meer geïnteresseerd zijn geweest in de briefwisseling met de heren Van Maanen en Van Gennep, de Eerste en Oudste President van het Keizerlijk Gerechtshof ³⁴). Graag wilde zij in haar testament laten vastleggen dat deze hooggeplaatste functionarissen de functie van Beschermeër zouden vervullen. Na zich uitgebreid over het testament te hebben gebogen lieten de twee heren zich in een brief aan notaris Nozeman lovend uit over het door hem opgestelde concept-testament. Tevens verklaarden zij zich bereid om de hen toegedachte functie te vervullen ³⁵). Zo kon dus worden vastgelegd dat de functie Beschermeër in het vervolg zou worden vervuld door leden van het hoogste

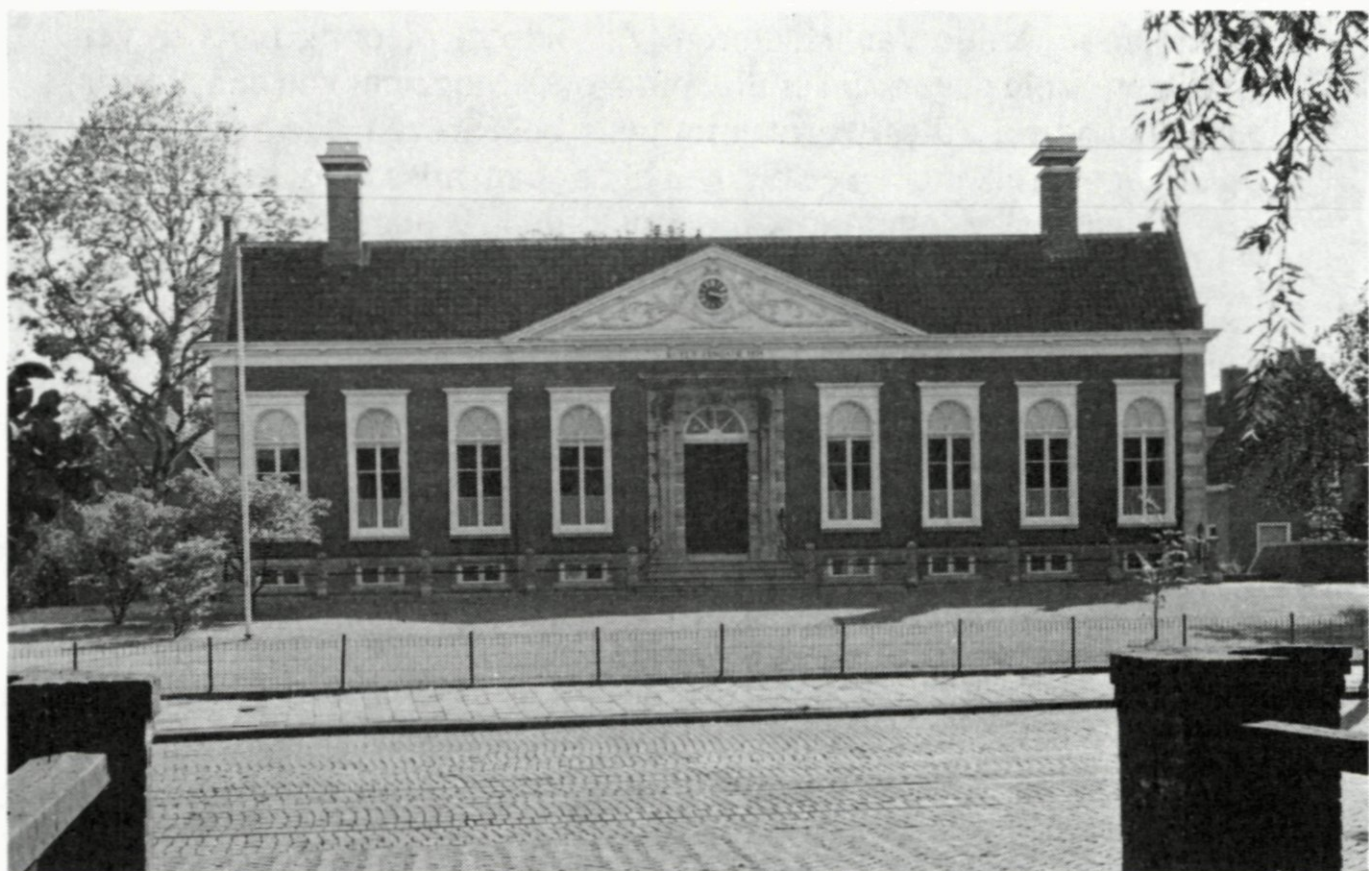
gerechtshof in den lande. Vreemd is het dan ook dat Van Maanen, als hij in 1815 minister van Justitie wordt onder Willem I, beschermheer blijft. Na zijn overlijden, in 1846, wordt hij opgevolgd door Baron van Doorn van Westcapelle, die echter geen deel uitmaakte van de Hoge Raad (die na de omwenteling van 1813 in de plaats van het Keizerlijk Gerechtshof was gekomen), doch werkzaam was als Vice President van de Raad van State ³⁶). Van Gennep, die eveneens in 1846 overlijdt, wordt opgevolgd door Ridder van der Hein van Duivendijke, Gouverneur van de provincie Zuid-Holland ³⁷).

Na de accoordverklaring van Van Maanen en Van Gennep stond niets Anthonetta meer in de weg om een definitief testament op te laten maken. Dat gebeurt op 17 december 1812 ³⁸). Uitvoerig laat zij vastleggen door wie het hofje, dat 'Kuijl's Fundatie' zou moeten heten, zou worden gebouwd, hoe het zou moeten worden ingericht en vooral ook door wie het zou worden bewoond. Tot inwoning waren gerechtigd 16 weduwen of vrijsters behorend tot het Protestantse Kerkgenootschap. Het bestuur werd opgedragen aan vier Regenten. Als eerste vier werden aangewezen de executeurstestamentair: de heren Bloem, Lambert, Nozeman en Haarsma van Oucoop. Met de benoeming van laatstgenoemde hield Anthonetta zich als eerste niet aan de strikte voorschriften welke in haar testament waren opgenomen. Haarsma van Oucoop woonde namelijk in Leiden, terwijl bepaald was dat men als Regent in Rotterdam woonachtig moest zijn. De brave man had het later maar wat moeilijk met de beslissing of hij de gelden die hij voor de bedeling mocht gebruiken nu zou besteden in Leiden of in Rotterdam.

Nadat het testament was opgemaakt, restte Anthonetta weinig anders dan af te wachten. Haar laatste levensjaar is er één vol van verwarrende internationale gebeurtenissen.

Voor Anthonetta zelf verandert er echter weinig. Op 4 december 1813, vijf dagen voor haar dood, roept zij nog één keer de notaris bij zich; ze wil een ander testament maken ³⁹). Ze vermaakt f 1.000,— aan ene Anthony van der Eb, doch kan dit testament, wegens ziekte en beving in de hand niet meer tekenen. Ook het lezen valt haar te zwaar, zodat de akte moet worden voorgelezen. Het is duidelijk dat ze gaat sterven. De notaris laat echter vast leggen dat overvloedig was gebleken dat Anthonetta in staat was over hare na te laten goederen te beschikken. Nog geen week later wordt dan de rouwadvertentie geplaatst welke in het begin van dit artikel werd vermeld.

Hier zou dit verhaal moeten eindigen. Ik wilde echter nog een

95. Een foto uit 1920 van Kuijl's Fundatie aan de Schiekade, oostzijde, nr. 56.
96. Kuijl's Fundatie aan de 's-Gravenweg nr. 73, opname 31-8-1972.

enkel woord wijden aan de periode die ligt tussen Anthonetta's overlijden en het eigenlijke functioneren van de Fundatie.

Op dinsdag 14 december 1813 wordt Anthonetta Kuijl begraven. Ze krijgt een plaats in het familiegraf in de Groote Kerk ⁴⁰).

Twee weken later, de dag na Kerstmis komen de executeurs-testamentair voor het eerst in functie bijeen. Besloten wordt de Beschermheden uit te nodigen voor een gesprek.

De heer Van Gennep nodigt hen echter uit naar Den Haag te reizen en aldus geschiedt. Op 6 januari 1814 komen de heren ten huize van de heer Van Gennep bij elkaar, waarna uitvoerig wordt overlegd of men nu, na de verkregen toestemming van de Franse overheid, nogmaals een verzoek tot realisering der Fundatie zou moeten indienen bij de Prins Souverein. De Beschermheden dringen er op aan dat zulks zou gebeuren, en aldus wordt besloten. Op 8 januari wordt het rekest verzonden, en op 22 januari wordt het positieve antwoord, in de vorm van een Koninklijk Besluit, aan de heren executeurs-testamentair verzonden. Vanaf dat moment voeren zij de titel Regent ⁴¹). Op 3 februari 1814 wordt besloten tot het opmaken van de inventaris. Dit zal gebeuren op aanwijzing van de oudste dienstmeid die in het sterfhuis aanwezig is, de al eerder genoemde Aaltje van Heeteren. Zij belooft plechtig niets te verzwijgen. Vele dagen zijn er drie man, onder toezicht van een notaris, aan het werk. Alles wordt minutieus beschreven. De zakken met geld, het parelsnoer en de blikken beddepan, alles vindt een plaats in de omvangrijke inventaris, die tenslotte 170 pagina's telt ⁴²).

In de maanden die volgen worden de roerende en onroerende goederen van Anthonetta verkocht. Vervolgens kunnen diverse legaten, ruim 100.000 gulden, worden uitgekeerd.

Met de bouw van de Fundatie was men inmiddels al begonnen. In juni 1815 konden de woninkjes worden betrokken door de inwoners. Aaltje van Heeteren, Anthonetta's trouwe dienstmaagd, was één van de gelukkigen.

Thans, bijna twee eeuwen later, functioneert het Hofje nog steeds. Niet langer aan de Schiekade, waar het oorspronkelijk werd gebouwd, doch aan de 's-Gravenweg. Uitbreidingsplannen van het naastgelegen Sint Franciscus Gasthuis maakten deze verhuizing noodzakelijk. Het hoofdgebouw werd 'steen voor steen' veplaatst naar Kralingen. Het Hofje zelf werd geheel vernieuwd. Niet langer wordt het uitsluitend bewoond door de behoeftige weduwen en vrijsters die Anthonetta op het oog had. Wel komen nog ieder jaar de President en Vice President van de Hoge Raad naar Rotterdam om

de boeken 'af te horen'. Ook wordt het Hofje nog steeds bestuurd door Regenten, thans acht in getal. Zij trachten dit te doen in de geest van het testament van de Stichters, de zo sociaal bewogen broeder en zuster, Anthony en Anthonetta Kuijl.

NOTEN

- 1) Inventaris archief van Kuijl's Fundatie nr 62.
- 2) Oud Notarieel Archief 2036/65.
- 3) ONA 2456/497.
- 4) ONA 2456/497.
- 5) ONA 2033/212.
- 6) ONA 2032/962.
- 7) ONA 2662/438.
- 8) Inv. K.F. nr 66 en 124.
- 9) ONA 2677/952.
- 10) ONA 3733/1532.
- 11) Inv. K.F. nr 4.
- 12) ONA 2611/592.
- 13) ONA 2611/592.
- 14) Inv. K.F. nrs 38, 49, 50, 51.
- 15) ONA 2720/306.
- 16) ONA 2987/121.
- 17) ONA 3265/1080.
- 18) ONA 3287/851.
- 19) Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam; deel I: De Regeering van Rotterdam 1328-1892.
- 20) Inv. K.F. nr 71.
- 21) Oud Stads Archief 1001/192.
- 22) Bronnen; deel I.
- 23) Inv. K.F. nr. 72.
- 24) Inv. K.F. nr 123.
- 25) Inv. K.F. nr 66.
- 26) ONA 3401/905.
- 27) Inv. K.F. nr 62.
- 28) Bibl. GARIX C 78, Kuijl's Fundatie, rede gehouden door Mr M.A. van Rijn van Alkemade, President van de Hoge Raad.
- 29) ONA 2799/2209.
- 30) Inv. K.F. nr. 138.
- 31) Inv. K.F. nr 138.
- 32) Inv. K.F. nr 120.
- 33) Inv. K.F. nr 143.
- 34) Inv. K.F. nr 137.
- 35) Inv. K.F. nr 137.
- 36) Inv. K.F. nr 141.
- 37) Inv. K.F. nr 141.
- 38) Inv. K.F. nr 127.
- 39) Nieuw Notarieel Archief 59/287.
- 40) Inv. Kerkmeesters nr 695, Memoriaal van begrafenissen.
- 41) Inv. K.F. nr 139.
- 42) NNA 163/63.

97. *Willem van Houten, 1778-1857. Geschilderd portret door J. Spoel.*